

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **"Особливості дослідження психомоторики у дітей з загальним
недорозвиненням мовлення"**

Виконала студентка 2 курсу, групи KorL1–M18z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
"Логопедія. Спеціальна психологія"

Отройцева Наталія Ігорівна

Керівник:

Константи́н О. В., кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри логопедії та спеціальних
методик

Рецензент:

Вержиковська О.М., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

м. Кам'янець-Подільський – 2019р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	5
1.1 Особливості розвитку психомоторики в онтогенезі у дітей молодшого шкільного віку	5
1.2 Особливості психомоторного розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення.....	17
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПСИХОМОТОРИКИ У ДІТЕЙ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ	26
2.1 Умови проведення дослідження	26
2.2 Організація і методи дослідження психомоторики у дітей з загальним недорозвиненням мовлення.	28
2.3 Аналіз і інтерпретація результатів дослідження.....	37
РОЗДІЛ 3 МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ РОЗВИТКУ ПСИХОМОТОРНОЇ СФЕРИ У ДІТЕЙ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	54
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ.....	Ошибка! Закладка не определена.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження визначається тим, що психомоторний розвиток пов'язаний з розвитком пізнавальної, вольової та емоційної сфер психіки. Проблема психомоторного розвитку дитини належить до числа найбільш значущих в сучасній загальній та спеціальній педагогіці та психології. Це закономірно, оскільки на перших етапах онтогенезу характерною рисою розвитку є його синкретичність, коли психіка і моторика знаходяться у нерозривній єдності (Е.Аркін, А.Богуш, А.Валлон, Л.Виготський, А.Запорожець, М. Кольцова, А. Леонтьєв І. Мартиненко, Р.Фьюелл, Н.Щелованов, М.Шеремет та ін.).

У сучасній вітчизняній і зарубіжній психолого-педагогічній літературі відображені результати досліджень багатьох авторів, які розкривають різні питання, пов'язані з психомоторним розвитком дітей (Е. Аркін, Н. Бернштейн, М. Богданович, Н. Вайзман, А. Валлон , Л.Галігузова, М.Жебровський, А. Запорожець, В. Клименко, Н. Кочетова, О. Мастюкова, С. Максименко, А. Сімко, Н. Озерецький, Л.Павлов, Д. Сергєєва, Х. Спіонек, В. Шерборн, С. Шуман, Н. Щелованов, А. Шинкарьукта ін.) У цих дослідженнях психомоторика розглядається як складне утворення, що об'єднує взаємопов'язані між собою руховий, пізнавальний та емоційний компоненти.[42 с.57]

Особливості психомоторного розвитку дітей дитячого та раннього віку такі описані у дослідженнях Н. Бернштейн, А. Запорожець, М. Кольцова, І.Мартиненко, А. Сімко, Р. Сімко, А. Шинкарьукта ін. Визначено, що темпи психомоторного розвитку дитини з типовим розвитком можуть широко варіювати, однак увсіх випадках зберігається певна послідовність у розвитку рухових та психічних функцій (Т.Бауер, А.Запорожець, І.Мартиненко, М.Кольцова, О.Мастюкова, Д. Ельконін, А. Шинкарьук та ін.) [42 с.40].

Э. Дж Айрес, О. Леонтьєвта ін. у своїх дослідженнях показали взаємозв'язок психомоторного і мовленнєвого розвитку, зокрема, загальної і

мовленнєвої моторики, а також пряму залежність розвитку мовлення від рухової активності дитини, перш за все у формуванні координації рухів, особливо дрібної моторики тощо[44 с.170]. Проте, дослідження психофізичного розвитку у дітей із загальним недорозвиненням мовлення мало досліджена, тому тема нашого дослідження «Особливості діагностики психофізичного стану дітей із загальним недорозвиненням мовлення» є актуальною на сьогодні

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та експериментально вивчити та охарактеризувати специфіку психомоторного розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

Об'єкт дослідження - психомоторний розвиток дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

Предмет дослідження – особливості психомоторного розвитку дітей із порушеннями мовлення.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні про те, що психомоторний розвиток дітей із загальним недорозвиненням мовлення має специфічні особливості, що позначається на оволодінні ними мовлення.

Для досягнення мети і підтвердження гіпотези потрібно вирішити такі **завдання:**

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз досліджень психомоторики та визначити стан її дослідження стосовно дітей тяжкими порушеннями мовлення.

2. Проаналізувати методики для вивчення розвитку психомоторики у дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

3. Експериментальним шляхом визначити особливості психомоторного розвитку у дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Для реалізації поставлених завдань, підтвердження гіпотези з урахуванням об'єкта і предмета дослідження були використані наступні **методи дослідження:** теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з

проблеми дослідження; спостереження; тестування, кількісний і якісний аналіз експериментальних даних.[12 с.11]

Теоретико-методологічною основою дослідження були: положення загальної та спеціальної психології про єдність загальних закономірностей розвитку нормальних дітей і дітей з порушеннями розвитку (Л.С. Виготський, А. Р. Лурія та ін.); положення про розвиток рухових функцій, моторики та етапів становлення розвитку у дітей (Н. Бернштейн, М.Гуревич, І. Макарова, А. Семенович, М. Кольцова, Н. Озерецький та ін.); положення про взаємозв'язок загальної та мовленнєвої моторики, залежності розвитку мовлення від рухової активності дитини (Л. Виготський, Р. Левіна, М. Хватцев, І. Горская, М. Фомічова та ін.).[49 с.40]

Теоретична значимість роботи полягає в тому, що у ній узагальнено теоретичні позиції вчених щодо діагностики проблеми психомоторного розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення, теоретично обґрунтовані критерії діагностики психомоторного розвитку дитини.

Практична значимість роботи: дослідити психофізичний стан дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

Організація дослідження: Дослідження проводилося на базі Корнинського ліцею Рівненської області. У дослідженні брали участь 20 дітей старшого молодшого шкільного віку: 10 дітей з нормальним психофізичним розвитком та 10 дітей із ЗНМ.

Структура та об'єм роботи: магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження проблеми вивчення особливостей дослідження психомоторного розвитку у дітей з порушеннями мовлення були встановлені наступні висновки:

1. В результаті аналізу наукових джерел встановлено, що психомоторний розвиток – це цілісне складне утворення, що включає особливості розвитку загальної моторики, тонкої моторики рук, зорово-моторної координації, сприймання, психічних функцій, мовлення. Встановлено, що темпи психомоторного розвитку дитини з типовим розвитком можуть широко варіювати, однак у всіх випадках зберігається певна послідовність у розвитку рухових і психічних функцій (Т.Бауер, А. Запорожець, І.Мартиненко, М. Кольцова, О. Мастюкова, Д. Ельконін, А. Шинкарук та ін.). У дітей з тяжкими порушеннями мовлення є певні особливості формування психомоторного

розвитку, а саме: рухова загальмованість, рухи різкі, дитині важко стояти на одному місці з закритими очима, стрибати на одній нозі, порушена зорово – моторна координація. У дітей виникають труднощі на письмі (дзеркальне відображення, не тримаються рядка), порушена координація рухів.

2. В якості основних показників психомоторного розвитку дітей були виділені наступні критерії: особливості загальної моторики (координація рухів (статична і динамічна), одночасність рухів, виразність рухів); особливості дрібної моторики (довільна моторика пальців рук, навички роботи з олівцем, навички маніпуляції з предметами; точність рухів; зорово-моторна координація; графомоторних навички). Для обстеження загальної моторики була використана мотометрична шкала Озерецького-Гельнітца. Завдання для обстеження дрібної моторики були взяті з діагностичних методик у Г.Волкової і Н. Ніщевої.

3. Встановлено, що психомоторний розвиток дітей із загальним недорозвиненням мовлення на середньому (40%) та низькому рівнях (40%), високий рівень тільки у 20% дітей. За показниками рівня розвитку дрібної моторики у дітей із ЗНМ переважає низький рівень - 50%, середній рівень показали 30%, а високий рівень показали 20%. На основі дослідження було виділено 3 рівні сформованості психофізичного розвитку у дітей із загальним недорозвиненням мовлення – високий, середній, низький.

Високий рівень характеризується одночасністю рухів, сформованістю координації рухів (статичних, динамічних), рухи у дітей чіткі, виразні, точні, орієнтування в просторі та у власній схемі тіла. У дітей з високим рівнем сформованості психофізичного розвитку сформовані графомоторні навички, оптико-просторове уявлення, зорово – моторна координація.

Середній рівень – рухи інколи різкі та не чіткі, завдання виконуються з другої або третьої спроби, помилки під час виконання завдань, труднощі в утриманні координації, рухи не одночасні, іноді не виразні, труднощі у роботі з дрібними предметами, графомоторні навички сформовані частково, виникають труднощі у роботі з олівцем, порушене оптико-просторове уявлення.

Низький рівень характеризується порушеною координацією рухів (статистичної і динамічної), рухи різкі, не чіткі та не виразні, моторна загальмованість, погана моторна та рухова пам'ять, значні труднощі у роботі з дрібними предметами, оптико-просторове уявлення не сформоване та уявлення власної схеми тіла.

2. На основі дослідження нами були розроблені рекомендації щодо розвитку психомоторного розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Першою складовою корекції психомоторки має бути тісна співпраця всіх фахівців, які працюють з дитиною та взаємодія педагогів з батьками, а другою – спеціально організоване предметно-практичне середовище. Запропоновані комплекси вправ, ігрові прийоми, наочні посібники направлені на розвиток всіх моторних функцій. Вправи, ігри, гімнастика і масаж можуть бути включені в усі режимні моменти дітей в дитячому закладі, можуть використовуватися в якості спеціально-організованої діяльності або бути включені в заняття педагогів.

Дипломна робота не вичерпує усі питання даної теми та дозволяє окреслити перспективи подальшої роботи, а саме розробка методики корекції порушень психомоторного розвитку у дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Молодой учёный» . № 7 (111) . Апрель, 2016 г. С. 651
2. **Шинкарюк А. І. Розвиток моторики і психіки: проблема активності та свободи. Кам'янець – Подільський держ. пед ун-т, 2002. 117 с.**
3. Аксенова М.Н. Развитие тонких движений пальцев рук у детей с нарушениями речи.// Дошкольное воспитание, 1990, №8, с. 62-65.
4. Андросян А. Активізація пізнавальної діяльності у дітей засобами музично-ігрової діяльності: Дефектологія. 2000. - №1. - с.43 - 46.
5. Ануфрієв М.І. Основи спеціальної фізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ: навч. посібник/ М.І. Ануфрієв, С.Є. Бутов, О.В. Гіда, С.М. Решко. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. – 338 с.
6. Аркин Е.А. Дошкольный возраст.- М.: Учпедгиз, 1948.- 336 с.
7. Барков В.А. Физкультурно-оздоровительная работа в начальных классах вспомогательной школы: Учеб.-метод. пособие / В.А. Барков, А.М.Полещук, Д.В.Тихон; Под ред. В.А. Баркова. – Гродно: ГрГУ, 2003.
8. Бернштейн Н.А. О ловкости и ее развитии. - М.: Физкультура и спорт, 1991.-287 с.
9. Бондар В. Інтерпретація еволюції спеціальної освіти / Бондар В.// Дефектологія. – 2004 р. - №1. – с.2 – 4.
- 10.Вайзман Н.П. Психомоторика умственно отсталых детей. - М.: Аграф, 1997.- 128 с.
11. Вакарев Є.С. Особливості міжпівкульної регуляції психомоторних дій людини : дис.. ...канд.. псих. наук: 19.00.01/ Євген Семенович Вакарев; Ін-т психолог. ім. Костюка. – К., 2009. – 216с.
- 12.Вашуленко М. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-х річного початкового навчання // Початкова освіта. - 2001. - №1. - с.11 - 15.

13. Венгер Л.А., Холмовская В.В. Диагностика умственного развития дошкольников. М.: Педагогика, 1978. -248 с.
14. Вивчення моторної функції молодших школярів // Дефектологія. – 2004. - №6. – с. 44 – 47
15. Випуск №9 (2017)/ Сімко А.В. - Особливості розвитку психомоторної активності дітей.
16. Волкова Г.А. Логопедическая ритмика. - М.: Просвещение, 1985.
17. Дефектологічний словник: навч. посіб./ за ред. В.І. Бондаря, В.М, Синьова. – К.: Леся, 2011. – 528с.
18. Динейка К. Движение, дыхание, психофизическая тренировка. - Минск: Полымя, 1982. - 143 с.
19. **Дітей із ЗНМ / Ю. В. Рібцун // Логопед. – 2011. – № 8 (8) серпень. – С. 4–11**
20. Дункан А. Моя жизнь. Танец будущего. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1998.
21. Єлісовенко Ю. Корекція неорганічних вад мовлення (з досвіду театральної педагогіки) // Дефектологія. - 2001. - №2. - с.41 - 44.
22. Життєві кризи особистості (частина друга). Розділ І. Уроки драматичної педагогіки/ Науково-методичний посібник. - К., 1998. - с.4 - 26.
23. Завацький В.І. Фізіологічна характеристика рухів, як цілеспрямованої поведінки людини: навчальний посібник/ В.І. Завацький. – Луцьк: Настир`я, 1993. – 216с.
24. Загальна психологія: Підруч. для студентів вищ. навч. закладів/ за заг. редакцією Максименка.- К.: Форум 2002
25. Земзюлін Т.В. Можливості психогімнастики / Науково-методичний збірник „Школа життєвої творчості”. - К., 1995. - с.81 -84.
26. Інклюзивна школа : особливості та управління: навч. метод. посібник/ кол. Авт.: А. А. Колупаєва, Н.З. Совій, Ю.М. Найда; за заг.ред. Л.І. Даниленко. – 2 – ге вид., - К.: Парашин І.С., 2010. – 128с.

- 27.Кабанова Т. В., Домнина О. В. Тестовая диагностика. Обследование речи, общей и мелкой моторики у детей 3–6 лет с речевыми нарушениями / Т. В. Кабанова, О. В. Домнина. — М.: Гном, 2010. — 104 с.
- 28.Карпіловська С. Я. Основи професіографії : Навч. посібник / С. Я. Карпіловська, Р. Й. Мітельман, В. В. Синявський, О. М. Ткаченко, Б. О. Федоришин, О. О. Яцишин. — К. : МАУП, 1997. — 148 с. 18.
- 29.Клименко В. В. Механізм психомоторики людини / В. В. Клименко. — К. : Шкільний світ, 1997. —192 с.
- 30.Клименко В. Шестиліток - знайомий незнайомиць // Директор школи. - 2001. - №21 - 22.
- 31.Клименко В.В. Психологія спорту: навч. посіб. Для студ. вищ. навч. закл. / В.В.Клименко. — К.: МАУП, 2007. — 432С.
- 32.Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія / А.А. Колупаєва. — К.; Самліт: Книга, 2009. — 272с.
- 33.Кольцова М.М. Двигательная активность и развитие функций мозга ребенка (роль двигательного анализатора в формировании высшей нервной деятельности ребенка)/ М.М. Кольцова. М. Просвещение, 1973. — 144с.
- 34.Костюк Г.С. Навчально – виховний процес і психічний розвиток особистості/ Г.С. Костюк – К.: Наукова думка. 1977. 220с.
- 35.Кулачівська С. Є., Ладивір С.О. Я - дошкільник. - К., 1996.
- 36.Лалаева Р.И. Нарушение речи у детей с задержкой психического развития / Р.И. Лалаева. — СПб., 1992.
- 37.Лещенко М.П. Мороз Б. Полісенсорна основа формування мовлення в дітей з особливими потребами // Дефектологія. - 2001. - №1. - с.26 - 30.
- 38.Логопедія. За ред. М. К. Шеремет – Вид. 5 – те, - Київ: Видавничий дім «Слово», 2018. – с. 4 – 30.
- 39.Максименко С.Д. Общая психология. - „Рефлбук“, 1999.
- 40.Максименко С.Д. Основи генетичної психології.

41. Навально – методичний комплекс дисципліни «Психомоторика». Укладачі: Шинкарюк А.І., Шинкарюк В.А., Попович Н.В. – Кам'янець – Подільський: видавець ФОП Сисин О.В., 2007 – 112с.
42. Науменко С. Особливості сприймання молодших школярів музики // Початкова школа. - 2001. - №12. - с.45 - 47.
43. Основи психології: Підручник/ За заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – К.: Либідь, 1995. – 632 с.
44. Прищепа Л. Робота над розвитком мовлення молодших школярів // Початкова освіта. - 2001. - №36.
45. Професіограми і професіокарти професій. Методичний посібник (книга УП). –Київ, 2002. – 127 с.
- 46. Рібцун Ю. В. Науково-методичне забезпечення реалізації спеціальної освіти**
47. Рібцун Ю.В. Вивчення моторної функції молодших дошкільників із ЗНМ // Дефектологія : Наук.-метод. журн. - 2006. - № 1. - С. 44-48.
48. Роговик Л. Психомоторика дитини. – К. – 2005. – 112 с.
49. Роговик Л.С. Весело, без страху. Індивідуальний підхід до навчання рухів через розвиток психомоторики – 2000 - №1. – с.26 – 28.
50. Семенова М. Г. Оцінка психомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку / М. Г. Семенова, Н. А. Горст // Природничі науки. - 2009. - № 2 (27). - С.153-155.
51. Синьов В. М. Психологія розумово відсталої дитини: підручник / В. М. Синьов, М. П. Матвєєва, О. П. Хохліна. – К. : Знання, 2008. – 359 с.
52. Сімко Р.Т. Особливості прояву психомоторних якостей суб'єкта в екстремальних умовах діяльності: монографія /Руслан Теодорович Сімко. – Кам'янець – Подільський: ТОВ «Друк – Сервіс», 2014 – 212 с.
53. Смирнов С.Д. Психологія образу: Проблема активності психического отражения. – М.: Изд – во Моск. Ун – та, 1985. – 231с.
54. Ткаченко О.М. Принципи і категорії психології. – К.: Вища школа. Головне вид – во, 1979. – 199с.

55. Трофименко Л.І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення / Монографія Київ 2014. с. 24 – 83.
56. **Филичева Т.Б. Основы логопеди: Учеб.пособие для студетов пед. Ин- тов по спец. «Педагогика и психология»./ Т. Б. Филичева, Н.А. Чевелева, Г. В. Чиркина**
57. Фізична підготовленість та здоров'я населення: Зб. матеріалів Міжнар. наук симпозиуму / Загальний уклад. і наук. ред. проф. Р. Т. Раєвський. – Одеса, 1998. – 260 с.
58. Флейвелл Дж. Генетическая психология Жана Пиаже. С предисл. Жана Пиаже: Пер с англ. – М.: Просвещение, 1967. – 623с.
59. Фомин Н.А., Филин В.П. Возрастные основы физического воспитания. – М., : Физкультура и спорт, 1972. – 176с.
60. Чистякова М.И. Психогимнастика. - М.: Просвещение, 1990. с. -168 - 175.
61. Чудна Р.В. Метод анатомо – функціонального аналізу в фізичному вихованні і спорті дітей з вадами розвитку/ Теорія і методика фізичного виховання. – 2005 . - №4. – с. 59 – 61.
62. Чумакова Л.О. Через гру до знання/ Науково-методичний посібник „Школа Життєвої творчості”. - К., 1995. - с. -126.
63. Шевцов А.Г. Освітні основи реабілітології: монографія.2009
64. Шевцова Я.В. Дослідження стану психоторики в розумово відсталих молодших школярів. Київ 2010.
65. Шеремет М. К., Боряк О. В., Неврологічні основи логопедії: навч. посіб. Суми: ФОП Цьома С. П., 2016. 252 с.
66. Шинкарюк А. І. Психомоторно-рівнева структура активності та свободи суб'єкта / А. І. Шинкарюк. – Кам'янець – Подільський : Оіюм, 2005. – 448 с.
67. Шинкарюк А.І. Методи дослідження психомоторики: Методичні рекомендації. – Кам'янець – Подільський, 1996. – 16с.
68. Шмаргун В. М. Когнітивні механізми психомоторних дій / В. М. Шмаргун // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з

особливими потребами : зб. наук. пр. / гол. ред. П. М. Таланчук. – К. :
Університет «Україна». 2010. – №7 (9). – С. 307–319.

69.Юрова Р.А. Заняття з логоритміки у групах. - К.: НМЦСО, 2000.

70.https://superinf.ru/view_article.php?id=341

71.<http://psylist.net/slovar/14a56.htm>

72.<http://www.osvita.ua.com/2018/04/64276/>